

УДК 331.5(477)

А. М. Волківська,

к. е. н., доцент кафедри менеджменту організацій,

Житомирський національний агроекологічний університет, м. Житомир

ТЕОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ В КОНТЕКСТІ ПОДІЛУ НА ОСНОВІ КЛАСИФІКАЦІЙНОГО ПІДХОДУ

A. M. Volkivska,

*ec.sc.candidate; the assistant professor of the organizations management department,
the Zhytomyr National Agrarian and Ecological University, Zhytomyr*

THE THEORIES OF THE EMPLOYMENT RESEARCH IN THE COMTEXT OF DISTRIBUTION ON THE BASIS OF THE CLASSIFICATION APPROACH

У статті розглянуто основні теорії дослідження зайнятості населення на основі використання методології класифікаційного підходу. Встановлено, що застосування класифікаційного підходу вимагає певної логічної послідовності та дає можливість відтворити цілісну багатоаспектну картину зайнятості як складову ринку праці; за його допомогою можна висвітлити соціально-економічне становище кожної групи на ринку праці в різних класифікаційних структурах; обрана класифікація дає змогу помітити структурні зміни щодо зайнятості, передбачити її динаміку в майбутньому періоді.

This article deals with the basic theories of the population employment research on the basis of the classification approach methods usage. It is ascertained that the usage of the classification approach requires certain logical consistency and gives an opportunity to show the whole many aspected picture of the employment as a component of labour market. With the help of this usage one can light up the social and economic position of each group at labour market in different classification structures; the chosen classification gives an opportunity to fix the structural changes of the employment and to forecast it's dynamics in the picture period.

Ключові слова: *проблеми дослідження процесу регулювання зайнятості населення, удосконалення системи поділу зайнятого населення, виявлення структурних змін щодо зайнятості в майбутньому періоді, розробка державних та регіональних програм з питань регулювання зайнятості.*

Key words: *the problems of the research of the population employment regulation process; the improvement of the system of the employment population distribution; resealing the structural changes as for the employment in the future period; the working out of the state and regional programmes for the employment regulation.*

ВСТУП

Наявні суттєві регіональні відмінності в темпах змін обсягів виробництва, динаміці цін на споживчому ринку, у вирішенні бюджетних проблем висувають на порядок денний необхідність широкого використання регулятивних механізмів ринку праці. Виникає необхідність активізації діяльності державних і регіональних органів по прогнозуванню, постійному обліку і аналізу щодо територіальних потреб та потреб в різних сферах економіки у кваліфікованих робітниках і фахівцях і створенню відповідних умов для їх підготовки та продуктивної зайнятості.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Значну увагу проблемам регулювання зайнятості населення приділяли такі відомі вітчизняні вчені, як Ачкасов А.Є. Богиня Д.П., Бандур С.І., Василь-ченко В.С., Гнибіденко І.Ф., Грішнова О.А., Долішній М.І., Доронгунцов С.І., Заяц Т.А., Кір'ян Т.М., Кравченко І.С., Краснов Ю.М., Лібанова Е.М., Лісогор Л.С., Лукінов В.Ф., Мельник С.В., Онищенко В.Ф., Онікієнко В.В., Папієв М.М., Петрова І.Л., Петюх В.М., Плотников О.М., Савченко В.А., Терон І.В. та інші. Але варто зазначити, що у наукових працях цих авторів недостатньо уваги приділено проблемі обґрунтованості прогнозних даних та оцінювання ефективності заходів програм сприяння підвищенню рівня зайнятості населення на різних рівнях її регулювання. Зокрема, глибшого дослідження потребують проблеми дослідження процесу регулювання зайнятості населення на ринку праці на основі поділу працюючих за різними класифікаційними ознаками. Удосконалення системи поділу зайнятого населення сприятиме розробці державних та регіональних програм з питань регулювання зайнятості населення у контексті розвитку соціально-економічних відносин на ринку праці, дозволить уникнути зайвої соціальної напруженості у суспільстві. Це і обумовило вибір теми дослідження.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є поглиблення проблеми процесу регулювання зайнятості населення в контексті його поділу на основі класифікаційного підходу. Об'єктом дослідження є соціально-економічні процеси забезпечення продуктивної зайнятості населення в умовах ринкової економіки. Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти класифікаційного підходу до забезпечення ефективного процесу регулювання зайнятості населення. У роботі використано системний підхід для виявлення особливостей класифікаційного підходу щодо регулювання зайнятості населення.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Регіональний ринок праці – складний механізм регулювання трудових відносин у державі, який є складовою загальнодержавного ринку праці, але ґрунтується на місцевих особливостях регулювання попиту і пропозиції робочої сили. Наявні суттєві регіональні відмінності в темпах зниження обсягів виробництва, динаміці цін на споживчому ринку, у вирішенні бюджетних проблем на місцевому рівні виносять на порядок денний необхідність широкого використання регулюючих регіональних механізмів ринку праці. Механізм регулювання регіонального ринку праці стає дієвим за умови аналізу та реальної оцінки чинників його формування, стану, тенденцій розвитку.

Традиційно проблема зайнятості населення розглядається найчастіше у плані офіційного сектору економіки, тобто офіційної зайнятості, а найменш вивченою підсистемою є нелегальна зайнятість [3, с. 4]. Принципові розходження між легальною і нелегальною діяльністю варто враховувати під час розробки механізму державного регулювання зайнятості населення [2, с. 9]. Постійний аналіз методологічних підходів, що функціонують на ринку праці, зокрема у сфері регулювання зайнятості населення, є запорукою забезпечення ефективної активної політики держави у сфері зайнятості населення за умови врахування економічних, соціальних, демографічних та інших особливостей і відповідних пріоритетів розвитку кожного конкретного регіону [4, с. 487]. Запровадження нових форм і методів дослідження, об'єднання інформаційних потоків різних органів виконавчої влади та видів економічної діяльності, створення комплексної системи безперервного спостереження за фактичним станом у сфері регулювання зайнятості населення на всіх рівнях управління на основі єдиних для кожного з них системи показників і методології їх формування дозволить підвищити рівень узагальнення, поліпшити якість аналізу, оптимізувати кількість показників [1, с. 17].

Отже, на державу покладається функція забезпечення повної зайнятості населення, тобто розширення сфери докладання праці, створення нових робочих місць, реконструкція старих. Систему зайнятості населення слід охарактеризувати як змішану, оскільки в ній спостерігається взаємодія різних форм власності й різних видів зайнятості, а така різнобічна інтеграція потребує розробки відповідного механізму її

регулювання, що враховує всі її види і форми. Найчастіше при дослідженні у сфері зайнятості населення застосовували класифікаційний підхід, де були запропоновані класифікаційні підходи методології дослідження, які представлено на рисунку 1.

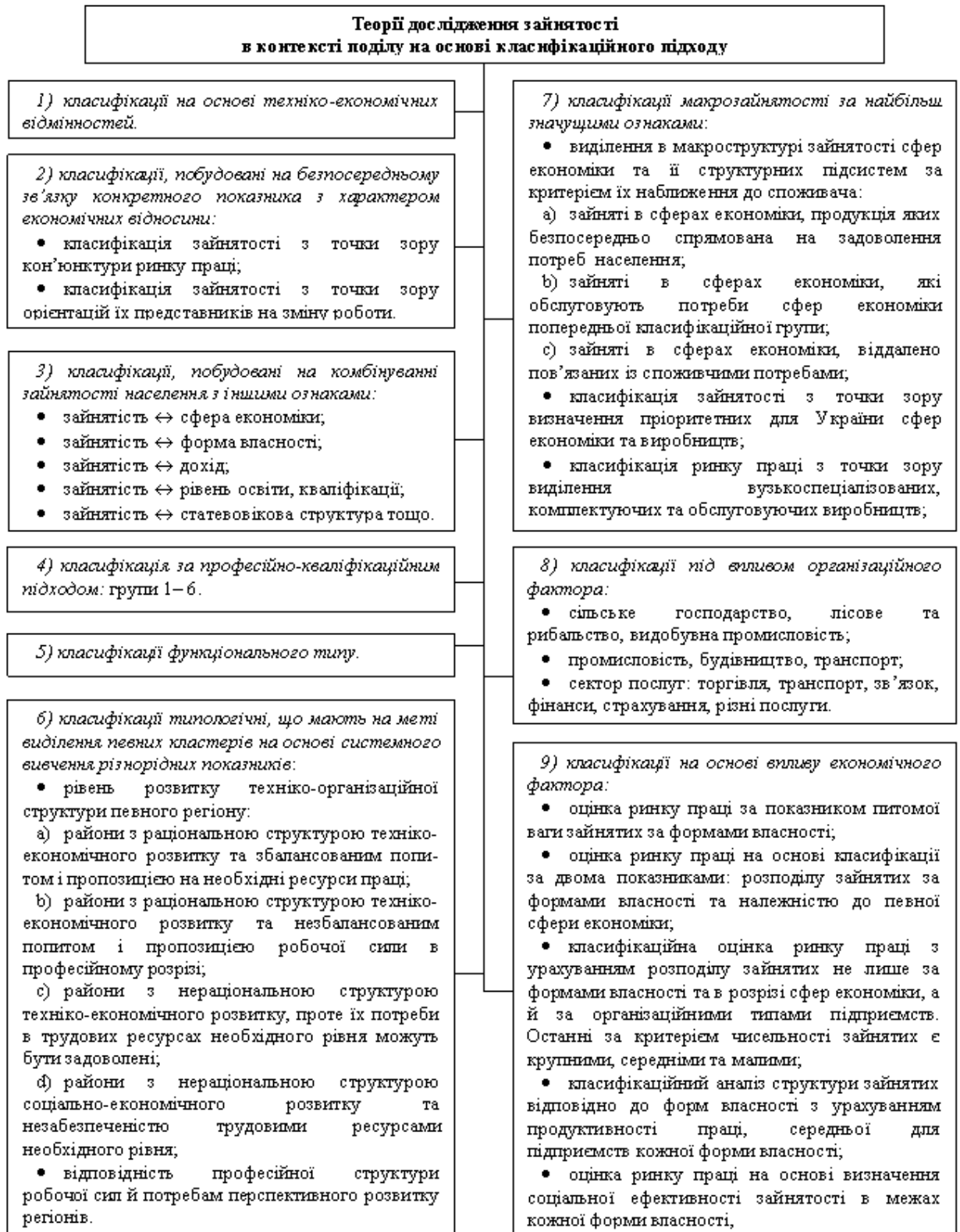

Рис. 1. Теорії дослідження зайнятості в контексті поділу на основі класифікаційного підходу

Джерело: власні дослідження.

Розглянемо характеристики вищезазначених теорій дослідження зайнятості населення:

1) *класифікації на основі техніко-економічних відмінностей*. В основу даної класифікації покладено наслідки впливу на процес регулювання зайнятості населення з боку технологічного фактора. Він визначає диференціацію суб'єктів ринку праці за професійною належністю, рівнем кваліфікації, показниками технічної озброєності праці тощо. Якщо йдеться про регулювання та прогнозування зайнятості населення, необхідно визначити, як ці відмінності в суб'єктній структурі позначаються на характері економічної поведінки даних суб'єктів;

2) *класифікації, побудовані на безпосередньому зв'язку конкретного показника з характером економічних відносин*. Вони бувають такими:

- класифікація зайнятості населення з точки зору кон'юнктури ринку праці: зайняте населення професій висококваліфікованої праці, попит на яку зростає; масові професії міжгалузевого застосування, попит на які стабільний; зайняте населення непривабливих професій важкої, малокваліфікованої та шкідливої праці, пропозиція якої обмежена; зайняте населення професій, потреба в яких знижується внаслідок структурної перебудови економіки; неprestижні і малооплачувані роботи, пропозиція і попит на які скорочуються;

- класифікація зайнятості населення з точки зору орієнтацій їх представників на зміну роботи;

3) *класифікації, побудовані на комбінуванні зайнятості населення з іншими ознаками*. За даною ознакою класифікації бувають такими:

- зайнятість « сфера економіки;

- зайнятість « форма власності;

- зайнятість « дохід;

- зайнятість « рівень освіти, кваліфікації;

- зайнятість « статевікова структура тощо.

Класифікації такого типу поглиблюють уявлення про конкретні елементи (відносини) структури ринку праці та дають можливість виявити особливості механізмів включення представників різних професій у процес праці відповідно до форм власності певного підприємства (найм за контрактом чи сумісництво за угодою, повна стабільна зайнятість або часткове використання праці, а також можна визначити, яким професіям надає перевагу приватний бізнес, а які використовуються переважно в державному секторі);

4) *класифікація за професійно-кваліфікаційним підходом*. Ця класифікація передбачає групування працюючих за професійно-кваліфікаційною ознакою, а увага приділяється тому, в які відносини на ринку праці вступають представники різних професій і кваліфікацій (кваліфікація – це рівень професійної придатності, що забезпечується сукупною наявністю у працівників загальноосвітніх і спеціальних знань, умінь, здібностей, досвіду і трудових навичок, необхідних для виконання робіт певної складності за відповідною професією чи спеціальністю), і залежно від глибини та динаміки кон'юнктурних змін виділено 6 основних кваліфікаційних груп, які представлені у таблиці 1;

Таблиця 1.

Професійно-кваліфікаційний склад трудового потенціалу

Група	Характеристика групи
Група 1	– високо кваліфіковані професіонали, зайняті в прогресивних (авангардних) галузях економіки, характер праці яких відрізняється високою якістю отриманої освіти та відповідністю рівня їх знань, потребам сучасних технологій, зі стабільними гарантіями зайнятості та високим рівнем оплати їх праці.
Група 2	– представники масових професій міжгалузевого застосування, зайняті в традиційних галузях економіки, попит на які залишається відносно стабільним в силу існування необхідності забезпечення безперервності виробничого процесу в цих галузях, і праця яких, в основному, оплачується відповідно до рівня їхньої кваліфікації.
Група 3	– кваліфіковані робітники, зайняті в прогресивних (авангардних) галузях економіки, попит на працю яких визначається високим динамізмом розвитку цих галузей і доходи яких залежать від діапазону коливань економічної кон'юнктури.
Група 4	– представники традиційних професій (з середнім рівнем освіти), зміст роботи яких пов'язаний безпосередньо із виконанням функцій з обслуговування технологічних процесів, попит на працю цієї категорії зайнятих варіюється залежно від змін потреб економіки і рівень оплати їх праці стабільно не високий.
Група 5	– представники низки традиційних професій (з високим та середнім рівнем освіти), потреба в яких скорочується в міру здійснення процесу структурної перебудови економіки і рівень заходів яких, відповідно має тенденцію до зниження.
Група 6	– представники низько кваліфікованих, не престижних професій, які зайняті в традиційних галузях економіки, попит на працю яких стабільно знижується.

Джерело: [5, с. 16].

5) класифікації функціонального типу. Дані класифікації побудовані на основі однієї або двох однорідних ознак;

6) класифікації типологічні, що мають на меті виділення певних кластерів на основі системного вивчення різномірних показників. Прикладом може бути типологія територіальної зайнятості населення на основі двох зведених показників, пов'язаних з техніко-економічним розвитком регіону:

- рівень розвитку техніко-організаційної структури певного регіону;

- відповідність професійної структури робочої сили й потребам перспективного розвитку регіонів.

Для отримання першого показника необхідно виділити спеціалізовані, комплектуючі та обслуговуючі сфери економіки регіону і оцінити їх раціональність (з точки зору обраної спеціалізації та її ефективності для даної території). Другий показник вимагає оцінки співвідношення попиту і пропозиції робочої сили в розрізі зайнятого населення за окремими професіями. Різні співвідношення між потребами розвитку районів регіону та забезпеченістю трудовими ресурсами необхідного рівня й виду професійної підготовки дають змогу визначити такі можливі типи районів:

- райони з раціональною структурою техніко-економічного розвитку та збалансованим попитом і пропозицією на необхідні ресурси праці;

- райони з раціональною структурою техніко-економічного розвитку та незбалансованим попитом і пропозицією робочої сили в професійному розрізі (є два різновиди – праценадлишкові та працедефіцитні райони. Обидва різновиди можуть співіснувати і в територіальних межах одного району, коли в одних сферах економіки є перевищення попиту над пропозицією, а в інших навпаки);

- райони з нераціональною структурою техніко-економічного розвитку, проте їх потреби в трудових ресурсах необхідного рівня можуть бути задоволені;

- райони з нераціональною структурою соціально-економічного розвитку та незабезпеченістю трудовими ресурсами необхідного рівня.

7) *класифікації макрозайнятості за найбільш значущими ознаками.* Дають можливість оцінити спрямованість та готовність організаційної структури зайнятості населення до ринку. За даною ознакою класифікації є такими:

- виділення в макроструктурі зайнятості сфер економіки та її структурних підсистем за критерієм їх наближення до споживача (до першої класифікаційної групи увійдуть всі сфери та підсистеми сфер економіки секторів національного господарського комплексу, продукція яких безпосередньо потрапляє на споживчий ринок товарів та послуг; до другої – виробництва, продукція яких через один-два цикли переробки потрапляє на споживчий ринок або безпосередньо слугує виробленню товарів народного споживання; до третьої групи слід віднести сфери економіки, віддалено пов'язані з задоволенням особистих потреб споживачів. Класифікація за цим критерієм має такий вигляд:

а) зайняті в сферах економіки, продукція яких безпосередньо спрямована на задоволення потреб населення (в легкій промисловості; харчовій промисловості; сільському господарстві; у виробництві побутової техніки, меблів та будматеріалів для населення; засобів побутової хімії; у сфері послуг для населення тощо);

б) зайняті в сферах економіки, які обслуговують потреби сфер економіки попередньої класифікаційної групи (в машинобудуванні, електроенергетиці, паливній та інших, де створюється продукція для галузей, що працюють на споживача);

в) зайняті в сферах економіки, віддалено пов'язаних із споживчими потребами (оборона, металургія, хімічна та нафтохімічна тощо). Методика здійснення такої класифікації ґрунтується на національних рахунках, де результати можуть досить точно показати, якою мірою економіка повернена обличчям до споживача, а отже, якою мірою вона зорієнтована на ринкові методи господарювання;

- класифікація зайнятості з точки зору визначення пріоритетних для України сфер економіки та виробництв;

- класифікація ринку праці з точки зору виділення вузькоспеціалізованих, комплектуючих та обслуговуючих виробництв;

8) *класифікації під впливом організаційного фактора.* Тут відбувається розподіл зайнятого населення за належністю до секторів, сфер та підсистем сфер економіки. Ринкова економіка обумовлює певні соціально-економічні зміни у співвідношеннях між окремими секторами і сферами економіки та всередині їх, змінює характер вертикальних та горизонтальних зв'язків у межах національного господарства, спричиняє зміни в русі попиту, пропозиції та ціни праці на різних секторальних ринках та у різних сферах економіки. Перший тип класифікації за організаційною ознакою ґрунтується на розподілі зайнятих за секторами і сферами економіки. Це насамперед трисекторний підхід до макроструктури зайнятості, добре розроблений у світовій практиці. Згідно з ним, в економіці виділяють три сектори:

- перший – сільське господарство, лісове та рибальство, видобувна промисловість (тобто сфери, пов'язані з первинною обробкою природного матеріалу);

- другий – промисловість, будівництво, транспорт (переробка продукту та обслуговування);

- третій – сектор послуг: торгівля, транспорт, зв'язок, фінанси, страхування, різні послуги.

Дослідження економічного розвитку західних країн показало, що в процесі еволюції ринкової економіки питома вага першого сектора знижується, другого зростає, відтак стабілізується і теж знижується, а третього зростає. Дана класифікація виявила залежність між рівнем економічного розвитку, показником якого є рівень валового національного продукту або валового внутрішнього продукту на душу населення, та міжсекторними пропорціями зайнятості населення.

Міжсекторальний аналіз структури зайнятості в Україні проводиться науковцями О. Мельник та О. Плотніков. На основі досліджень, вони зробили висновок, що Україна “впритул наближається до країн, які почали перехід до постіндустріального типу економічного розвитку”. Цей висновок здається

необґрунтованим і передчасним, оскільки не корелюється з економічним розвитком. Висока питома вага промисловості в економіці пов'язана з упередженим трактуванням закону переважного зростання виробництва засобів виробництва, заниженням ролі живої праці у створенні продукту, нераціональною виробничою спеціалізацією України, витратним характером господарювання, адміністративним типом управління.

В офіційній статистиці України до 1997 р. трисекторна структура зайнятості не застосовувалася, мав місце поділ економіки на виробничу і невиробничу сфери. Проте з другої половини 1997 р. здійснюється перехід на нову класифікацію видів економічної діяльності, що відповідає єдиній статистичній термінології, прийнятій в Європейському Союзі. Розподіл видів економічної діяльності за новою класифікацією включає добувні, обробні та інші види, що надають послуги. Крім того, перехід до нових статистичних стандартів передбачає появу у класифікації нових видів економічної діяльності, які відображають зміни у поділі праці і відтворюють ринкові відносини в економіці. Важливою є модифікація трисекторної класифікації, в якій фіксуються такі три елементи: сільське господарство, індустрія, послуги. При цьому в сільське господарство включаються лісове господарство, мисливство та рибальство, а в індустрію – добувна та обробна промисловості, електроенергетика та будівництво. Сектор послуг має структуру, аналогічну попередній класифікації;

9) класифікації на основі впливу економічного фактора. Вони бувають такими:

- оцінка ринку праці за показником питомої ваги зайнятих за формами власності (приватна, колективна, державна). Класифікація зайнятих за цими формами власності свідчить про альтернативність зайнятості за способом включення робочої сили в процес виробництва, за особливостями найму, координації та оплати праці. Вона дає можливість визначити провідну форму власності, а розглянута в динаміці – тенденції змін зайнятості в межах різних форм власності. Динамічність процесів реформування власності та її вплив на зміни суб'єктної структури ринку праці характеризує показник інтенсивності вивільнення зайнятих за кожною з трьох форм власності. Такий підхід застосовано В.С. Васильченком до аналізу промислового сектора ринку праці;

- оцінка ринку праці на основі класифікації за двома показниками: розподілу зайнятих за формами власності та належністю до певної сфери економіки. Для проведення такої класифікації необхідно у кожній сфері економіки виявити частку зайнятих, що працюють на підприємствах державної, колективної, приватної власності. Це дасть змогу виявити динаміку приватизаційного процесу у сферах економіки, відмінності в його швидкості в розрізі сфер економіки, побачити готовність сфер економіки до ринкових перетворень. З іншого боку, виявляється вплив приватизаційного процесу на зміни в структурі зайнятих, який свідчить про внутрішньогалузевий перерозподіл зайнятих між підприємствами різних форм власності;

- класифікаційна оцінка ринку праці з урахуванням розподілу зайнятих не лише за формами власності та в розрізі сфер економіки, а й за організаційними типами підприємств. Останні за критерієм чисельності зайнятих є крупними, середніми та малими;

- класифікаційний аналіз структури зайнятих відповідно до форм власності з урахуванням продуктивності праці, середньої для підприємств кожної форми власності. Класифікація за продуктивністю праці здатна виявити порівняльну економічну ефективність певної форми власності та її організаційного типу. З іншого боку, ця класифікація дає можливість помітити вплив тієї чи іншої форми власності на рівень продуктивності застосованої праці;

- оцінка ринку праці на основі визначення соціальної ефективності зайнятості в межах кожної форми власності, тобто оцінка соціального становища зайнятих на підприємствах відповідного типу. Для цього варто розподілити зайнятих за рівнем доходів у межах кожної форми власності. Додатковими показниками можуть бути показники стабільності зайнятості за формами власності, зокрема такі, як процент плинності кадрів, розмір вивільнення, умови зайнятості на підприємствах. Застосування класифікацій ринку праці за різними показниками форм власності дає можливість по кожному регіону виявити найефективніші форми власності та їх вплив на розвиток відносин, що становлять суть ринку праці.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, різноманітність форм включення робочої сили в процес виробництва, яка позначається на відмінностях у соціальному статусі, ступеня гарантованості зайнятості та доходах працівників, є

закономірною тенденцією становлення українського ринку праці, а її специфіка полягає у своєрідному поєднанні різних форм зайнятості в офіційній та неофіційній економіці. Застосування класифікаційного підходу вимагає певної логічної послідовності, а саме: вивчення дії окремого фактора; виявлення змін, які він зумовлює в соціально-економічних характеристиках суб'єктів ринку праці та їх поведінці на ринку; вибір критерію, що дає можливість оцінити зміст цих відмінностей на рівні кожної структурно-суб'єктної групи; групування суб'єктів за обраним критерієм; аналіз характеру відносин, в які вступають представники кожної групи працівників на ринку праці. Слід зазначити, що застосування такої методології до дослідження у сфері регулювання зайнятості населення є необхідним для його теоретичного обґрунтування та практичного вдосконалення, оскільки: цей підхід дає можливість відтворити цілісну багатоаспектну картину зайнятості як складову ринку праці; за його допомогою можна висвітлити соціально-економічне становище кожної групи на ринку праці в різних класифікаційних структурах; обрана класифікація дає змогу помітити структурні зміни щодо зайнятості, передбачити її динаміку в майбутньому періоді.

Література:

1. Грішнова О.А. Макроекономічна ефективність людського капіталу в Україні / О.А. Грішнова, Л.І. Телична // Зайнятість та ринок праці: Міжвід. наук. зб. Вип. 19. – К., 2004. – С. 15–23.
2. Денисенко М.П. Державне регулювання ринку праці в Україні: досвід та проблеми / М.П. Денисенко, Л.С. Гулик // Економіка та держава. – 2005. – № 1. – С. 7–11.
3. Лібанова Е.О. Легалізація зайнятості та подолання бідності / Е.О. Лібанова // Праця і зарплата. – 2006. – № 4. – С. 4–5.
4. Лісогор Л.С. Активізація політики зайнятості у контексті конкурентних змін на ринку праці трансформацій // спец. вип. зб. наук. праць за матеріалами наук.-практ. конф.: “Управління людськими ресурсами: проблеми теорії та практики”, – квітень 2007 р., Київ Т. 2. Ч. 2. – К. : КНЕУ, 2007. – С. 486–491.
5. Лісогор Л.С. Оптимізація професійно-кваліфікаційних параметрів як умови підвищення конкурентоспроможності робочої сили в Україні / Л.С. Лісогор // Україна: Аспекти праці. – 2003. – № 3. – С. 14–20.

References.

1. Hrishnova, O.A. and Telychna, L.I. (2004), "The macroeconomic performance of human capital in Ukraine", *Zajniatist' ta rynek pratsi*, vol. 19, pp. 15–23.
2. Denysenko, M.P. and Hulyk, L.S. (2005), "State regulation of the labor market in Ukraine: experience and problems", *Ekonomika ta derzhava*, vol 1, pp. 7–11.
3. Libanova, E.O. (2006), "Legalization of employment and poverty reduction", *Pratsia i zarplata*, vol. 4, pp. 4–5.
4. Lisohor, L.S. (2007), "Activation of employment policy in the context of a competitive labor market adjustment transformations", *spets. vyp. zb. nauk. prats' za materialamy nauk.-prakt. konf.: "Upravlinnia liud's'kymy resursamy: problemy teorii ta praktyky"* [special. issue. Collected. sciences. works with materials from scientific-practical. conf. "Human resource management: problems of theory and practice], KNEU, Kyiv, Ukraine, vol. 2, no. 2, pp. 486–491.
5. Lisohor, L.S. (2003), "Optimization of vocational qualification parameters as conditions improve the competitiveness of the labor force in Ukraine", *Ukraina: Aspekty pratsi*, vol. 3, pp. 14–20.